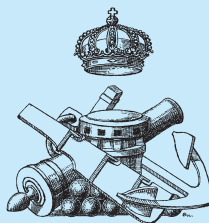

Europas ödesstund

Av Robert Dalsjö & Niklas Granholm

KUNGL. ÖRLOGSMANNASÄLLSKAPET
SVERIGES MARINA AKADEMI

Särtryck ur *Tidskrift i Sjöväsendet* N:r 1 2022
Sidorna 19-23

Ledamöterna
ROBERT DALSJÖ &
NIKLAS GRANHOLM

Robert Dalsjö och Niklas Granholm är seniora säkerhetspolitiska analytiker vid FOI.

Europas ödesstund?

Abstract; The two authors, defence analysts employed at the Swedish Defence Research Agency, discuss the ongoing security crisis in Europe where Russian military forces are mobilizing a large number of troops on the borders of Ukraine. The reason is ostensibly to pressure Ukraine to scrap its plans and desires to become a part of the western European nations, an EU and potentially later also a Nato member. From a Russian perspective these plans are seen as a direct and very real threat to Russia.

The authors examine the differences between the Western and Russian views of the situation and suggest that Russian actions in regard to Ukraine are in fact just part of a larger attempt to erase the last thirty years of Nato/Western dominance. Russia would like to rebuild its status as a superpower that can dictate how Europe should be divided in the future as well as take revenge on the external forces it believes led to the downfall of the Soviet Union.

The authors assess the current threatening situation and suggest several possible outcomes and their longer-term consequences.

Den storpolitiska kris som i skrivande stund utspelar sig handlar egentligen inte om Ukraina, den handlar om maktordningen i Europa och vår kontinents framtid. Efter årtal av missnöjt mumlande och smågruffande har Ryssland nu ställt saker på sin spets, genom att öppet och tydligt göra uppror mot den europeiska säkerhetsordning som inrättades efter kommunismens och Sovjetunionens kollaps i början av 1990-talet. Krisdynamiken är för närvarande mycket snabb och förutsägelser om utfallet blir därför mycket osäkra.

Under krigshot och med Ukraina som gisslan kräver Ryssland i princip att klockan vrids tillbaka drygt 30 år, att Natos utvidgning inte bara stoppas utan också rullas tillbaka. Man kräver att länderna som en gång ingick i Sovjetunionen (utom kanske Baltikum) åter blir ryska lydstaten, att de forna Warszawapaktsländerna blir andra klassens

Natomedlemmar utan skydd av allierad trupp, att Natostyrkor bara får uppträda på det ”gamla” Natos territorium, och att alla amerikanska kärnvapen dras tillbaka till USA. Dessutom kräver man en snabb och fullständig kapitulation inför detta ultimatum, ”annars tvingas man ta till andra metoder...”.

Därmed har Putin till fullo bekräftat de farhågor som vi och en del andra bedömare haft angående Rysslands mål och metoder, som ibland har avfärdats som ”alarmism” och ”rysskräck”. Dessutom har Ryssland också definitivt satt punkt för den jämförelsevis fredliga och optimistiska period i Europeisk historia som inleddes med Berlinmurens fall 1989. Hur det än går i den nu pågående krisen så har post-kalla krigstiden tagit slut och en ny historisk epok börjat., Det är en epok vars huvuddrag är ännu lika okända som det namn framtidens historiker kommer att ge den. Den kommande säkerhetspolitiska epoken kommer åtminstone delvis att formas av hur vi och resten av västvärlden väljer att agera nu.

Likaväl som det andra världskriget kan ses som en fortsättning på det första, så kanske den stormaktskonflikt vi nu står i början är en fortsättning på det kalla kriget, om än med 30 års uppehåll och med ändrade ideologiska förtecken.

Bedömare både i väst och i Ryssland svävar i okunnighet om vad som är den egentliga avsikten med de ryska krigshoten och de fräcka kraven, liksom varför de kommer just nu eller vad nästa drag kan vara. Putin håller korten tätt intill bröstet – inte ens hans egna diplomater verkar veta – och tvingar därmed världen att spekulera, gardera, eller naivt hoppas. Tre huvudsakliga, alternativa avsikter syns möjliga:

- Det ryska krigshotet är en bluff för att tvinga USA och västländerna till geopolitiska eftergifter, och de ohemula kraven betyder att det finns ett förhandlingsutrymme, eftersom varje västlig eftergift som görs för att nå en kompromiss ändå skulle vara en vinst för Kreml.
- Kraven som ställts är orimliga och är menade att avvisas för att därmed ge Putin legitimitet att starta ett krig enligt formeln ”Vi erbjöd en fredlig lösning men den avvisades och vi tvingas därför att ta till andra medel”
- Kraven och hoten är främst drivna av ett länge uppdämt behov att hämnas på USA och västvärlden för Sovjetimperiets fall och av frustration över att inte behandlas som stormakt. Nu är förutsättningarna de rätta för att åtgärda dessa ”historiska oförrätter” och visa världen att Ryssland är en riktig stormakt..

Det är möjligt att Putin inte hade bestämt sig om han skulle skrämmas eller kriga innan han utlöste krisen, utan att han spelat på gehör och anpassat handlandet efter vad som tycks fungera. I vilket fall har han och Ryssland nu hamnat i händelsernas centrum och tas på allvar som stormakt, vilket länge har varit ett mål i sig.

Det ryska agerandet utgår från en självbild som självklar stormakt med särskilda privilegier, och en helt annan världsbild än den som är förhärskande i västvärlden. I västvärlden ser vi fred och samarbete mellan länder som det normala, där konflikter löses med dialog eller förhandlingar. Militärt våld ses som något fult som i det längsta ska undvikas. Så ser man inte på omvärlden i Kreml, och inte heller i breda lager i Ryssland. Där menar man att världen är en ständigt pågående maktkamp där den starkares rätt råder och där militär makt är ett av de främsta instrumenten för att hävda

sina intressen. Då gäller det att vara stark och hård för att kunna hävda sig; att de svagare blir slagna eller tvingas lyda ses som naturens ordning. Västligt tal om moral, samarbete och demokrati ses bara som skenheliga dekorationer.

Följaktligen ses endast stormakter som fullt ut suveräna och militärt svagare stater ses som schackbönder utan egen vilja vilka saklöst kan flyttas runt på spelplanen. En stormakt behöver heller inte följa de regler som satts upp, regler är bara till för småfolket. Ett viktigt tecken på stormaktsstatus är att man har en intressesfär där man styr och ställer, att svagare stater underordnar sig stormaktens vilja, samt att detta tillstånd är erkänt och accepterat av andra stormakter. Därför strävar man också efter uppgörelser direkt med andra stormakter – det är ju ändå de som bestämmer – och blir irriterade när USA vill rådslå med sina allierade.

I det ryska åsiktspaketet ingår också en stor komponent av förakt för svaghet. Putin kan ha bestämt sig för att, med Gudrun Perssons ord, ”stjärnorna nu står rätt” för att göra en framstöt när västvärlden verkar försvagad: USA har inrikespolitiska problem, drog sig kaosartat ut ur Afghanistan, och vill fokusera på Kina; Merkel har avgått och ersatts av en svag koalition i Berlin; britterna bråkar om Brexit; Macron står inför omval; och EU är en fjäderlätt *quantité négligeable*. Dessutom ser man generellt Europa som dekadent och förvekligt.

Mot bakgrund av en sådan självbild och världsbild kan Sovjetimperiets fall ses som en katastrof och som en oförrätt som nu måste rättas till genom att Ryssland återupprättar överhöghet över sin ”naturliga” och ”historiska” inflytandesfär. Likaså att man förväntar sig att omvärlden gaddar hop sig mot Ryssland för att försvaga och utnyttja det.

Så när Ryssland – världens största land, med en stark armé och världens största kärnvapenarsenal – nu kräver ”garantier för sin säkerhet” mot småstater som Estland eller mot svaga stater som Ukraina, så är det inte säkerhet i vår mening det handlar om. Det landet kräver är en säkerställd och av USA erkänd överhöghet över sina grannländer och ett erkännande av sin status som stormakt med särskilda privilegier.

Själv- och världsbilden kan i våra ögon te sig som absurd och paranoid, och vi har ofta svårt att ta den på allvar. Men mycket tyder på att det faktiskt är så som regimen i Kreml och många av dess undersåtar uppfattar sig själva och världen, och att de också tror på sin egen propaganda. Varför skulle de inte göra det när vi i västvärlden har trott på vår propaganda, exempelvis om historiens slut eller ett fredligt Afghanistan?

Hur har då västvärlden och särskilt USA reagerat på den ryska utmaningen? Här behöver man betänka att västvärlden i grunden är splittrad i sin syn på Ryssland och hur landet ska hanteras, men att man ändå strävar efter att upprätthålla en enad fasad utåt, särskilt som Ryssland gärna underblåser och spelar på västlig splittring. Därför har USA bedrivit intensiva konsultationer, främst inom Natokretsen, för att kunna presentera en någorlunda enad linje mot Ryssland.

Inom Europa är det så att ju längre bort från Ryssland ett land ligger, desto mindre problem tycker man att Ryssland utgör. Och det är ju kanske naturligt att polacker, med annorlunda och betydligt bistrare historiska erfarenheter har en annan syn på Ryssland än vad exempelvis portugiser har. Så länderna i östra Europa – Finland, Baltikum, Polen, Rumänien m.fl. – ser sedan gammalt Ryssland som ett existentiellt hot som måste

hanteras med avskräckning och försvar, vilket avspeglas i deras reaktioner på dagens kris, medan länderna väster om Warszawa – Tyskland, Frankrike, Italien m.fl. – har en mer avslappnad hållning och föredrar handel och dialog. Storbritannien utgör därvidlag ett undantag – särskilt sedan kemvapenattacken i Salisbury ser britterna nog ryssarna som skurkar som ska hållas kort, vilket tydligt märkts i deras hållning i krisen.

Splittringen i USA har en annan karaktär. Där går skiljelinjen huruvida man antingen lutar åt att sluta en *grand bargain* med Ryssland om Europa för att i stället kunna koncentrera krafterna på vad som ses som den stora utmaningen: Kina, eller om man menar att de amerikanska intressena i Europa är så starka och den ryska utmaningen så allvarlig att den måste bemötas här och nu, trots att Kina på sikt är strategiskt viktigare.

Dessa skillnader i synsätt har – föga överraskande – hittills resulterat i en politik som kombinerar piska och morötter: För det fall att Ryssland åter anfaller Ukraina utlovar man hårda sanktioner och utökad militärt bistånd till Ukraina. Samtidigt säger man också att USA eller Nato inte kommer att försvara Ukraina militärt, den rätten har bara Natomedlemmar. Om Ryssland avstår från att anfalla så håller man öppet för samtal och förhandlingar om några av punkterna på Rysslands kravlista – dock inte de mest fräcka och långtgående. Natos dörr sägs fortfarande stå öppen. Bakom kulisserna märks dock en oenighet om hur hårda sanktionerna ska vara och hur de ska utformas. Föga förvånande vill bl.a. Tyskland gå försiktigt fram och helst inte stoppa gasledningen Nord Stream 2 eller utesluta Ryssland ur banksystemet SWIFT. Vad gäller stöd med vapen till Ukraina, har USA och Storbritannien de senaste dagarna flugit in tonvis med vapen och ammunition, medan Tyskland hittills har erbjudit 5 000 hjälmar och ett fältsjukhus, samt blockerat militärt stöd från Baltikum med tysk materiel från forna DDR.

I skrivande stund har USA och Nato svarat skriftligen på Rysslands ultimatum, men ignorerat de mest långtgående kraven (stopp och tillbakarullning av Natoutvidgningen m.m.) och har endast erbjudit förhandlingar om smärre frågor såsom reglering av kort- och medeldistansrobotar, militära övningar mm. Svaret får betecknas som relativt tufft till innehållet, om än inte till formen. Bollen har därmed åter hamnat hos Putin, som nu måste bestämma sig för om han ska backa, fortsätta tuppfäktingen eller fullfölja med ett större militärt angrepp på Ukraina.

Omvärlden skulle nog dra en lättnadens suck om Putin skulle välja att backa ur planteringen, och kanske blunda för om han då också erkände utbrytarregimerna i Donbas och stationerade trupp där, samtidigt som han permanentade en betydande rysk militär närvaro i Belarus. Detta utfall skulle i och för sig betyda en inte obetydlig geopolitisk nettovinst för Putin jämfört med utgångsläget. Särskilt närvaron i Belarus skulle rejält öka hotet mot Polen och Litauen, men frågan är om detta skulle väga upp nesan av att ha ställt ultimatum och bli snubbad? Varför skulle då omvärlden ta Ryssland på allvar nästa gång det skramlar med vapnen och hotar med krig? De signaler som den senaste tiden kommit från erfarna utländska bedömare pekar också alltmer på att flera varianter på ett stort och våldsamt angrepp på Ukraina kan vara nära förestående. Målet skulle vara att knäcka Ukrainas motstånd och installera en rysk marionettregim i Kyiv. Samtidigt, att starta ett storkrig är ingen liten sak, och man vet aldrig hur det slutar.

Vi har gjort en servettskiss av möjliga utfall av krisen, och inget ser särskilt bra ut:

- Inget avgörande, halvdan kompromiss om fortsatta förhandlingar som dämpar den mest akuta krisen men problemet kvarstår, och Ryssland kommer efter en tid att fortsätta med sin *coercive diplomacy*.
- Väst ger sig, USA offerar Östeuropa för att få lugnt i Europa och kunna koncentrera sig på Kina. Det kan här finnas flera olika varianter eller grader, men som grundtips blir f.d. Sovjetunionens område (minus Baltikum) en erkänd rysk inflytandesfär och i f.d. Warszawapaktsländer (plus Baltikum) får inga styrkor från ”gamla Nato” baseras/uppträda/vistas, vilket i praktiken skulle göra de östliga medlemmarna skyddslösa. De gamla Natomedlemmarna kanske hoppas att sitta i orubbat bo, men en sådan allvarlig geopolitisk maktförskjutning till Rysslands fördel och till västs nackdel skulle oundvikligen påverka hela Europa.
- Ett ryskt angrepp lyckas, en marionettregim installeras i Kyiv. Väst/Nato svarar med akut förstärkning av medlemsländerna på östflanken och – över tid och sannolikt efter inre konvulsioner – med att en brytning med Ryssland accepteras och Nato-Rysslandsavtalet från 1997 betraktas som dött, samt att en mer robust västlig/Nato militär närvaro i Östra Europa etableras. På några års sikt uppstår ett helt nytt europeiskt mönster.
- Ryskt angrepp kör fast (jfr. Tjetjenien 1994 – 1995). Nato förstärker de östliga medlemmarna tillfälligt, men hur agerar Ryssland i nästa steg? Förstärker och/eller eskalerar sig ur knipan? Hotar man att ta till kärnvapen? Retirerar? Palatskupp mot Putin?
- Ryskt angrepp möter segt motstånd över tid (jfr. Afghanistan 1980-tal). Ockupation etableras, men över tid kan förlusterna leda till inre konvulsioner i Ryssland. Nato förstärker de östliga medlemmarna akut, sedan permanent, vilket leder till helt nytt europeiskt mönster.

Vilken väg Putin väljer kan vi inte i dagsläget veta. Inte heller vilket utfallet blir, men en sak verkar relativt säker: denna kris är det nya kalla krigets motsvarighet till Berlinblockaden eller Koreakriget, och vi vet inte vad som kommer efter. Den ruptur som den av Ryssland skapade krisen utgör, leder sannolikt till flera olika malströmmar med oförutsebara följder. Att påverkan på svensk säkerhet och framtid blir genomgripande kan man dock utgå ifrån.

TIDSKRIFT I SJÖVÄSENDET
FÖRSTA UTGIVNINGÅR 1836
KUNGL. ÖRLOGSMANNASÄLLSKAPET
SVERIGES MARINA AKADEMI

Ansvarig utgivare och redaktör: Kommendör Bo Rask, e-post: editor@koms.se

Redaktionens adress: c/o B Rask, Kungl. Örlogsmannasällskapet, Teatergatan 3, 1 tr, 111 48 Stockholm, Telefon: 076-632 3883

Redaktionskommitté: Kommendör Lars Wedin och Ambassadör Marie G. Jacobsson

Formgivare: Konteramiral Thomas Engevall, e-post: engevall@koms.se

Bankgiro: 454-8731, Organisationsnummer: 835000-4282

Ärenden om prenumeration och övriga administrativa ärenden rörande tidskriften hänvisas till redaktören.

Kungl. Örlogsmannasällskapets postadress:

Teatergatan 3, 1 tr, 111 48 STOCKHOLM

Telefon: 070-299 7095,

E-post: akademien@koms.se

Hemsida: www.koms.se

Bankgiro: 378-2786, Organisationsnummer: 835000-4282

**Kungl. Örlogsmannasällskapets biblioteks adress: Amiralitetstorget 7,
371 30 KARLSKRONA Telefon: 070-649 2533, E-post: librarian@koms.se**

Tidskrift i Sjöväsendet utkommer med minst fyra nummer årligen. 2021 utkommer sex nummer. En ettårig prenumeration kostar 250:- för prenumeranter med postadress inom Sverige och 350:- för prenumeranter med utrikes postadress. Avgiften betalas till bankgiro nr 454-8731 (glöm ej ange namn och adress!).

Om Kungl. Örlogsmannasällskapet så beslutar kan författaren till införd artikel belönas med akademiens medalj, hedersomnämning och/eller penningpris.